

Niet meer rechtstandig met de brancard de trap af

Bewustwording, samenwerking, realisme en geluk bij langer zelfstandig wonen met een zorgvraag

We willen allemaal wel oud worden maar niet oud zijn... Deze ironische levenswijsheid zweeft in de lucht bij een gesprek tussen deskundigen op het grensgebied van wonen en zorg. Want tijdige bewustwording bij ouderen van afnemende zelfredzaamheid en daardoor toenemende onveiligheid in de woning en woonomgeving blijkt één van de belangrijkste uitdagingen te zijn voor deskundigen. Ook andere mensen met lichamelijke of verstandelijke beperkingen of met een psychische aandoening worden geacht langer en het liefst zo zelfstandig mogelijk thuis te blijven wonen.

Het programma 'Aandacht voor iedereen' (AVI), een samenwerkingsprogramma van patiëntenorganisaties en de Koepel van Wmo-raden, besteedde onder leiding van Petra van der Horst op 13 oktober jl. aandacht aan langer thuis wonen. Met ingang van januari 2015 is de zorg drastisch aan het veranderen en een van die ontwikkelingen is dat mensen langer thuis moeten (kunnen) wonen voordat opname in een verpleeghuis als mogelijkheid wordt gezien. De genodigde deskundigen zijn het al snel met elkaar eens dat de bewustwording van afnemende zelfredzaamheid in de nabije toekomst een van de hardste noten is die gekraakt moet worden. Niet alleen bij vitale senioren, ook bij gemeenten en woningcorporaties.

Brand

Soms zijn daar calamiteiten voor nodig. Een berichtje op architectenweb.nl op 14 oktober, een dag na de werkconferentie van AVI: "Het is niet goed gesteld met de veiligheid in huizen voor zelfstandige senioren. Zij wonen vaak in appartementengebouwen, die niet zoals verpleeghuizen aan extra veiligheidseisen hoeven te voldoen. Bouwbesluiten en regelgeving moeten aangepast worden. Dat stelt het Instituut Fysieke Veiligheid (IFV), dat onderzoek deed naar de brand in een seniorencomplex in Nijmegen. Daarbij vielen vier doden en tientallen gewonden." Henk Heusinkveld is specialist risicobeheersing en brandveiligheid in Veiligheidsregio Noord- en Oost Gelderland. Het trieste voorval in Nijmegen laat weer zien dat langer thuis wonen ook aanpassingen op het gebied van veiligheid vereist. Heusinkveld benadrukt het belang van 'passende' veiligheidsmaatregelen: "Voor de één is een rookmelder genoeg, die kan zich bij een melding snel uit de voeten te maken. Voor de ander is tenminste een woningsprinkler nodig omdat hij of zij minder mobiel is". Bewustwording van potentiële gevaren is dan ook een eerste vereiste voor woningaanpassingen op het gebied van brandveiligheid voor ouderen die langer zelfstandig thuis wonen. Heusinkveld: "Veilig langer thuis wonen was tot 2012 bij de brandweer een ondergeschoven kindje". Je ergens thuis voelen betekent ook dat je je veilig moet voelen, benadrukt hij. Om dat te bereiken schuift hij aan bij besprekingen met veel verschillende partijen. Heusinkveld investeert vooral in voorlichting: "Onze insteek is niet 'extra regels'! Onze insteek is om mensen bewust te laten zijn van de gevaren. Wij leggen niets op maar we willen samenbrengen. Samenwerking is van groot belang bij veiligheid."

"Naar buiten kunnen en meedoen"

Niet alleen veiligheid is een belangrijk onderwerp voor de aanwezigen als het om samenwerking en wonen gaat. Ook de mate waarin de woning stimulerend of belemmerend blijkt voor participatie is van belang. Anneke van der Vlist is beleidsmedewerker Wonen voor de overkoepelende patiëntenorganisatie Leder(in). In samenwerking met het Landelijk Platform GGz en de patiëntenfederatie NPCF heeft Leder(in) in 2013 de meldactie 'Goed wonen, wat is daarvoor nodig?' gehouden. Deze actie leverde een schat aan informatie op voor het huidige beleid. "Mensen willen langer thuis blijven wonen, maar daar wel zelf voor kunnen kiezen. Ook waar ze willen wonen, met wie en hoe. Ze willen zich veilig voelen in hun huis, zich er niet eenzaam voelen en het huis en de woonomgeving moeten toegankelijk blijven of worden gemaakt als de zelfredzaamheid afneemt."

Guus van Bork is zelfstandig adviseur (Doppler Advies) en kwartiermaker bij Inclusionlab. Hij vult aan: "Het gaat erom dat je als bewoner deel uit maakt van de maatschappij. Het gaat om het leven in een samenleving. En wonen is stap 1. Maar vervolgens moet je naar buiten kunnen en meedoen. Maar sommige woningen of woonvoorzieningen bewerkstelligen juist uitsluiting uit de gemeenschap".

Kees van Houwelingen beaamt dat, en voegt eraan toe dat participatie vooral effectief is als het initiatief van de burger komt met de gemeente als faciliterende en organiserende partner. Van Houwelingen is vader van een gehandicapte dochter en al jaren met ouders en organisaties bezig om een woon- en leerproject van 12 woningen voor verstandelijk en meervoudig gehandicapte jongeren op te starten. Sinds kort is hij fulltime voorzitter van dit project 'Stichting Buitenhof'. Van Houweling werkt nauw samen met de gemeente Hardinxveld in het kader van zorgvernieuwing WMO en jeugdzorg. "We hebben aan de ambtenaren gevraagd: wat hebben jullie nodig? Wij kunnen inventariseren. Zo help je de ambtenaren met beleidschrijven. Belangrijk is dat je het gemeenschappelijk belang en probleem helder krijgt. En dan eerst een plan schrijven, daarna kijken wat het kost, en vervolgens praten met geschikte mensen en organisaties en deze eromheen organiseren."

Gemeenten

Maar waarom kunnen woningcorporaties niet sowieso al met bredere deuren en drempelloze vloeren bouwen aan meer levensloopbestendige nieuwbouwwoningen, vraagt Kees van Houwelingen zich af. "Realiseer je dat de mensen en de woningen waar het nu om gaat, er al zijn", vindt Harrie Dirx, lid van ouderenbond KBO en na zijn vroegpensioen actief in diverse werkgroepen voor het ministerie van VROM. Levensloopbestendigheid vraagt om maatwerk. "Geef daarom de mensen handvatten om zelf hun ideeën en ontwikkelingen te kunnen spiegelen voor hun woning en hun woongomgeving". Niet zonder trots laat hij het zeer recent verschenen Handboek WoonKeur 2015 zien, dat toekomstgericht en levensloopbestendig wonen en (ver-)bouwen kan bevorderen. Hij verwijst daarbij ook naar het initiatief "Woon morgen zonder zorgen" van de gemeente Breda, die daarvoor de samenwerking heeft gezocht met een architectenbureau en verschillende organisaties zoals wijkraden, KBO, ANBO en WIJ.

De gemeente Breda is daarin wel tamelijk uniek, aldus Annette Duivenvoorden, projectleider bij het Platform31, een kennisorganisatie voor stedelijke en regionale ontwikkeling. Ze refereert aan het Bredase project 'Geschikt wonen voor iedereen' dat al sinds 1998 bestaat. "En gemeente Zwolle met het project Zorgbestendig Zwolle is ook een mooi voorbeeld". Erik de Jong is beleidsmaker bij de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Hij vult aan: "Die ontwikkeling in Zwolle was al twee jaar aan de gang voordat de gemeente erop geattendeerd werd". De decentralisatie van zorg- en

ondersteuningstaken naar de gemeenten was een dusdanig fors gebeuren dat pas later ook bij de VNG het besef kwam dat de integraliteit van wonen en zorg hoger op de agenda moest, aldus De Jong. “In samenwerking met Platform31 en het Aanjaagteam Langer Zelfstandig Wonen is de VNG nu bezig de regierol op zich te nemen.”

Denken vanuit de burger

Ton Streppel is lid van genoemd Aanjaagteam Langer Zelfstandig Wonen. Het team is geformeerd op verzoek van de ministeries van VWS en BZK en doet onder meer onderzoek naar de vraag of er genoeg woningen en initiatieven van voldoende kwaliteit zijn om langer zelfstandig te kunnen wonen. Dat de meeste gemeenten moeite hebben de regierol te nemen op dit punt komt, volgens Streppel, doordat wonen en zorg bij veel gemeenten nog gescheiden domeinen zijn. “Toch leren gemeenten te denken vanuit de burger en niet vanuit instituties. En formuleren zij het probleem op wijkniveau samen met het ‘informele circuit’”, aldus Streppel. Langer zelfstandig wonen in de wijk wordt zo beleidsmatig inzichtelijk gemaakt: hoeveel mensen wonen in deze wijk met beperkingen, hoeveel worden er oud, etc. Streppel: “Het is de gemeente mét de burger: en-en”.

“Ja, het moet gewoon om mensen gaan”, vindt ook Harm Haage. Hij is 30 jaar ambtenaar geweest, een paar jaar politicus en heeft altijd al vrijwilligerswerk gedaan. Momenteel is hij onder anderen lid van de Adviescommissie Wonen en Woonomgeving in Haarlem. In die functie heeft hij meegewerkt aan de ‘hertaling’ van de Handreiking Bouwbesluit & Woning¹. Als oud-ambtenaar signaleert hij dat dit omdenken niet vanzelfsprekend is, zeker niet in de grote steden. “Formelen en informele organisaties moeten elkaar weten te vinden, maar formele organisaties hebben daar als regel geen antenne voor. In Amsterdam geeft de gemeente niet thuis. Ergens stopt het contact tussen formeel en informeel blijkbaar, zeker in de grote steden. Maar informele organisaties weten wat er leeft.”

Realisme

Jolien Heinen is onderzoeker en adviseur bij TNO, deskundige op het gebied van vastgoed. Zij denkt minder negatief over de gemeentelijke inzet bij wonen en woonomgeving. Als voorbeeld noemt zij de woonservicegebieden in Rotterdam. Daar worden maatregelen getroffen in de publieke ruimte en voorzieningen gericht op het langer zelfstandig thuis wonen. “Eén voorbeeld is voldoende bankjes op vaste looproutes, zodat ouderen onderweg kunnen rusten en andere mensen ontmoeten. Maar ook bij andere gemeenten wordt gewerkt aan het verbeteren van de leefomgeving. Veel wat voor de ouderen in woongebieden wordt gedaan valt niet op. Het valt wel op als het er niet is. En ik pleit ook voor financieel realisme. Als je dertig jaar met tevredenheid hebt gewoond, kom dan met een woonwensenlijstje voor de oude dag dat financieel past en haalbaar is.” Ton Streppel beaamt dit en geeft aan dat er ook financiële grenzen zitten aan levensloopbestendig wonen. Niet alleen de grenzen van de gemeentelijke begroting, die met steeds meer ouder wordende alleenwonenden te maken heeft. Ook die alleenwonenden hebben doorgaans weer minder te besteden. “Maar als je nu

¹ Het Bouwbesluit is een juridisch document dat slecht leesbaar is voor niet-professionals in de bouw. Particuliere bouwers, opdrachtgevers en kleine aannemers moeten hier echter toch mee werken. Daarom gaf het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) eind 2013 Arcadis, VACpunt Wonen en Pantheon-Seminars opdracht om een handreiking te maken waarin op toegankelijke wijze de regels van het Bouwbesluit voor woningen worden uitgelegd. Zie

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2015/04/01/handreiking-bouwbesluit-woning>

in een appartement woont op de derde verdieping zonder lift, zoek dan tijdig naar wat anders, die boodschap kan een gemeente wel degelijk communiceren”, aldus Streppel.

Blijverslening

Gemeenten kunnen zich ook sterk maken voor de ‘blijverslening’, een vondst van het Aanjaagteam, als variant van de bekende starterslening. Met de blijverslening kan de gemeente ervoor zorgen dat, tegen beperkte kosten, senioren zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen. Veel ouderen beschikken wel over vermogen, maar dat zit in het huis waarvan de hypotheek al afgelost is. Via het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse Gemeenten kan de gemeente een blijverslening verstrekken en krijgt in ruil daarvoor het recht van eerste hypotheek met de woning als onderpand. Die lening krijgt de gemeente bij verkoop dus weer terug en kan dat weer inzetten voor een volgende vraag voor woningaanpassing. Met de blijverslening heeft de gemeente daarom een relatief goedkoop instrument in handen om burgers te helpen hun woning levensloopbestendig te maken. De banken, aldus Streppel, waren eerst niet bijster enthousiast. De lening wordt nu wel gepromoot, mede dankzij inmenging van het Rijk. “Het zou heel goed zijn als die lening landelijke dekking krijgt”, vindt Jolien Heinen. “Maar maak de lijst van voorwaarden niet nagelvast, wil ik de gemeenten adviseren. Zo’n 80 procent van de 65-plussers heeft relatief weinig beperkingen. Dat is een grote groep. Ik vermoed dat een deel van deze groep zeker geïnteresseerd is in een dergelijke lening als ze die naar hun eigen situatie kunnen aanwenden”. “Het is een heel praktische oplossing voor tijdelijke woonlasten. Neem in de lening dan ook de mogelijkheden voor huisautomatisering mee”, beaamt ook Streppel. Want de ontwikkelingen gaan snel.

Geluk

Mogelijkheden genoeg voor burgers en gemeenten om langer thuis te blijven wonen. Wel een verschil met vroeger, grinnikt Harrie Dirx. “Toen waren er geen andere mogelijkheden dus je accepteerde maar dat je rechtstandig met de baar drie trappen naar beneden gedragen werd. Overigens komt dat nu nog steeds voor. Heel veel woningen zijn ongeschikt om zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen.”

Om deze situaties voor senioren te voorkomen vraagt actieve inzet van de gemeente, in samenwerking met zorg- en veiligheidsorganisaties. Om langer thuis te kunnen blijven wonen zijn materiele voorzieningen niet voldoende, al zijn ze wel van belang. Ook het stimuleren en faciliteren van initiatieven, ondersteuningsnetwerken en welzijnsvoorzieningen kan een woonomgeving tot een plek maken waar je veilig en gelukkig oud wilt worden. Een goed zorgnetwerk opbouwen rondom een kwetsbare thuiswonende zorgvrager blijkt nog niet gemakkelijk. Uit de rapportage toezicht op zorgnetwerken kwetsbare ouderen die onlangs verscheen blijkt dat de inspectie voor de gezondheidszorg (IGZ) de volgende risico’s signaleert: “(...) eenzaamheid (klein sociaal netwerk), vallen, bezuinigingen in de langdurige zorg en niet in staat zijn hulp te roepen in acute situaties. De risico's betreffen het fysieke, psychische en sociale domein van kwetsbaarheid.” Ook wordt gesteld dat er van een samenhangend zorgnetwerk rondom de kwetsbare oudere vaak nog geen sprake is². Daarom wil Ton Streppel dat een gemeente daar ook rekening mee houdt in woonzorgplannen: “Die

² Uit: invoorzorg.nl, 14 oktober 2015. <http://www.invoorzorg.nl/ivz/Nieuws-voorlopige-conclusie-igz-samenwerking-zorg-thuiswonende-ouderen-kan-beter.html> over *Rapportage toezicht op zorgnetwerken van thuiswonende kwetsbare ouderen: fase I en II*

vraag naar beschut wonen zal zeker toenemen. Dat punt moet écht bij de gemeente op de agenda.” Anneke van der Vlist voegt eraan toe: “Er zou een verbod op het bouwen van eengezinswoningen moeten komen. Die hebben we al genoeg”. Ze vat het bondig samen: “Het domein wonen geeft een gemeente veel kansen die gezondheid en geluk kunnen bevorderen”. De mogelijkheden om die kansen te benutten zijn aanwezig: informele initiatieven en netwerken vanuit de burger en gunstige technische en financiële ontwikkelingen. Het hoeft niet eens zo veel te kosten. Nu is het zaak dat gemeenten deze materiële en immateriële mogelijkheden ook aangrijpen.

Jellie Kieft / Tekstzorg.nl

Tips voor de lokale agenda n.a.v. AVI-bijeenkomst 13 oktober 2015 – Wonen

Voor de gemeente:

- Organiseer of faciliteer als gemeente netwerkvondens met inwoners en andere partijen die gezondheid en geluk van de inwoners kunnen bevorderen.
- Er worden momenteel veel burgerinitiatieven vanuit wijkbewoners opgericht. Neem deze initiatieven serieus, schuif mee aan tafel.
- Attendeer inwoners op de bestaande instrumenten zoals bijvoorbeeld Woonkeur om hun huidige woning te toetsen op geschiktheid om langer zelfstandig te wonen.
- Omschrijf samen met de initiatiefnemers het probleem of de ontbrekende voorzieningen in de gemeente.
- Maak een lokale inventarisatie van de woning- en voorzieningenbehoefte. Dit met oog voor diversiteit onder inwoners en de verschillen in beperkingen. Ook verschil in levensfase vraagt om verschil in woonoplossingen. Zie hiervoor ook Visie op wonen en Actieplan wonen, te vinden op <https://iederin.nl/themas/wonen/> bij de documenten onderaan deze websitepagina.
- Maak voor inventarisatie van woonwensen gebruik van inwoners en informelere organisaties zoals kerken, muziekverenigingen, ouderenbonden, etc. Zij weten wat er leeft in de wijk en buurt en komen vaak achter de voordeur.
- Vervolgens kunnen partijen gezamenlijk (bijvoorbeeld gemeenten, woningcorporaties en zorginstellingen) naar oplossingen zoeken. Op de website Zorgopdekaart.nl wordt veel relevante informatie samengebracht. TNO werkt aan de uitbreiding met gegevens over de zorgvraag, woningvoorraad en leefomgeving. Het is de bedoeling dat gemeenten ook zelf informatie kunnen uploaden. (Mail voor meer informatie en de opleverdatum naar jolien.heinen@tno.nl)
- Beschouw kosten als een gezamenlijke uitdaging, niet als een beperking vooraf.
- Stimuleer woningcorporaties op het gebied van toekomstgericht en levensloopbestendig bouwen en verbouwen.
- Informeer bij VNG en het Aanjaagteam Langer Zelfstandig Wonen wat mogelijkheden zijn voor gemeenten om mensen en hun eventuele mantelzorgers te helpen om langer gelukkig, veilig en zo gezond mogelijk thuis te wonen.
- Kijk als gemeente ook naar (andere) vormen van beschut wonen.
- Maak gebruik van de wensen van mensen en leg deze ook vast in de Woonvisie.

- Implementeer en stimuleer als gemeente de blijverslening en breng deze onder de aandacht van senioren en plaatselijke seniorenorganisaties en zorgorganisaties.

Voor maatschappelijke organisaties en burgerinitiatieven:

- Denk vanuit de burger, niet vanuit het eigen belang of (het voortbestaan van) de eigen instelling.
- Verval niet in wij-zij denken als het om ambtenaren gaat. Dit zijn ook mensen die actief zijn in de samenleving. Kies voor samenwerking. Nodig wethouders en ambtenaren uit.
- Verlies bij een burgerinitiatief niet de volksvertegenwoordigende gemeenteraad uit het oog die kaderstellend is voor de uitvoering en eindverantwoordelijk voor de begroting. Praat ze tijdig bij.
- Probeer de gemeente te stimuleren om netwerk- en themabijeenkomsten voor formele en informele organisaties te organiseren
- Stimuleer de gemeente tot regie over netwerkbijeenkomsten zodat door versnippering van bijeenkomsten goedwillende burgers en organisaties de focus op zorg en welzijn voor de oudere en/of kwetsbare mede-inwoner niet verliest.